

A photograph of two men in a heated discussion at a political demonstration. The man on the right, wearing a red jacket, is gesturing with his hand while speaking. The man on the left, with a beard and wearing a dark jacket, is listening. In the background, a red banner with the text 'kaal, stem Hilversum' is visible, along with various protest signs and a brick wall.

Wat is een politieke partij?

Nederland is een democratie. Dat betekent onder meer dat er regelmatig verkiezingen worden gehouden voor organen die de bevolking vertegenwoordigen. De mensen die in deze organen worden gekozen zijn meestal lid van een politieke partij. Wat is een politieke partij en wat doet ze zoal? Hoe zijn partijen georganiseerd? Hoe komen ze aan hun geld? Hoe kun je een politieke partij oprichten? Wanneer kan een partij meedoen aan verkiezingen? Welke kritiek is er op het stelsel van politieke partijen? Over dit soort vragen gaat deze brochure.

Een politieke partij is een vereniging van mensen met ongeveer dezelfde politieke opvattingen en die als doel heeft om deel te nemen aan het bestuur. Politieke partijen proberen via verkiezingen zetels te veroveren in volksvertegenwoordigingen. In Nederland zijn dat de Tweede Kamer, de Provinciale Staten, de gemeenteraden en de algemene besturen van waterschappen. Daarnaast heeft Nederland een aantal zetels in het Europees Parlement. De Eerste Kamer wordt ook gekozen, maar indirect door de leden van Provinciale Staten en niet rechtstreeks door de bevolking. Als politieke partijen eenmaal in een volksvertegenwoordiging zitten, proberen ze invloed uit te oefenen op het beleid van de overheid. Dat kan de Nederlandse regering, maar ook het bestuur van een provincie, een gemeente of een waterschap zijn.

FUNCTIES VAN PARTIJEN

In een democratie vervullen politieke partijen verschillende functies:

- Ze stellen kandidatenlijsten op voor de verkiezingen van vertegenwoordigende organen. Hierdoor bieden ze burgers de mogelijkheid om een keuze te maken tussen partijen en kandidaten. Een politieke partij is dus op de eerste plaats een kiesvereniging: om aan verkiezingen deel te nemen, stelt een partij een kandidatenlijst op.
- De meeste politieke partijen hebben een politieke visie of een ideologie.

Ze hebben bepaalde ideeën en opvattingen over de inrichting van de samenleving. Hun algemene uitgangspunten hebben ze doorgaans vastgelegd in een beginselprogramma. Bij verkiezingen komen partijen met een uitgewerkt verkiezingsprogramma, waarin staat welk beleid er, op grond van die beginselen, de komende jaren zou moeten worden gevoerd.

- Politieke partijen selecteren ook allerlei wensen en eisen die in de samenleving tot uitdrukking komen. Die wensen en eisen kunnen aansluiten bij de bestaande ideeën van een partij, maar ze kunnen ook leiden tot een aanpassing van deze ideeën. Burgers kunnen lid worden

van een politieke partij en zo invloed uitoefenen op de inhoud van haar programma.

- Politieke partijen hebben ook tot taak burgers te stimuleren om politiek actief te worden. Ze bieden mensen de mogelijkheid om iets te doen in de politiek of zelfs carrière te maken. Partijen bieden scholing en vorming aan hun leden en verzorgen trainingen aan degenen die in vertegenwoordigende organen zijn gekozen.

Een politieke partij onderscheidt zich van een actiegroep of belangenorganisatie doordat zij medeverantwoordelijkheid wil dragen voor het bestuur van het land, de provincie, de gemeente of het waterschap. Dat betekent dat politieke partijen zich met zeer uiteenlopende politieke problemen moeten bezighouden. Actiegroepen en belangenorganisaties daarentegen kunnen zich tot enkele onderwerpen beperken: ze komen in de regel voor één specifieke groep of één speciaal belang op. Voorbeelden zijn de Stichting Wakker Dier, de Vereniging Eigen Huis en Rover, een vereniging van en voor ov-reizigers.

ORGANISATIE VAN PARTIJEN

Politieke partijen zijn verenigingen en als zodanig hebben ze leden, een ledenvergadering en een bestuur. Daarnaast zitten ze dus in vertegenwoordigende organen.

Lokaal/provinciaal

Om te beginnen bestaan de partijorganisaties uit plaatselijke afdelingen. Op ledenvergaderingen worden de lokale besturen gekozen en de programma's en de kandidatenlijsten voor de gemeenteraadsverkiezingen opgesteld, hoewel dat laatste soms ook via ledenraadplegingen gebeurt. De plaatselijke afdelingen zijn verenigd in grotere provinciale of regionale eenheden, ook weer met hun eigen vertegenwoordigende organen, besturen en provinciale taken en verplichtingen.

Congres

De meeste partijen hebben een algemene ledenvergadering of een congres als hoogste orgaan. Doorgaans komt dit orgaan één of twee keer per jaar bijeen. Dan worden besluiten genomen over de politieke lijn van de partij en over belangrijke politiek-inhoudelijke kwesties. Ook organisatorische kwesties

AFKORTINGEN

VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
PvdA	Partij van de Arbeid
PPV	Partij voor de Vrijheid
CDA	Christen Democratisch Appèl
D66	Democraten 66
SP	Socialistische Partij
SGP	Staatkundig Gereformeerde Partij
PvdD	Partij voor de Dieren

worden op partijcongressen besproken. Verder stelt een congres een beginsel- en verkiezingsprogramma vast. Bij sommige partijen beslist het congres over de kandidatenlijst voor de verkiezingen, maar steeds vaker wordt deze vastgesteld via een ledenraadpleging. Dat gebeurt vooral bij de verkiezing van de lijsttrekker.

De wijze waarop de leden zijn vertegenwoordigd kan verschillen. Soms hebben alleen lokale of regionale vertegenwoordigers stemrecht op een congres. Dat is bij de SGP het geval. In andere gevallen kunnen alle aanwezige leden stemmen op basis van het principe *one man one vote*. Dat is bijvoorbeeld zo bij de VVD, D66, GroenLinks en de PvdD. In een derde categorie is er sprake van een

combinatie van vertegenwoordigers uit provinciale of plaatselijke afdelingen en individuele leden. Dat geldt voor PvdA, CDA en ChristenUnie. Bij besluitvorming wordt dan aan eerstgenoemde stemmen een zwaarder gewicht toegekend, volgens een vast percentage of naar verhouding van het aantal leden dat ze vertegenwoordigen. Bij de SP bestaat het hoogste orgaan uit de zogenoemde Partijraad, die wordt gevormd door de voorzitters van de plaatselijke afdelingen en de leden van het partijbestuur.

Partijbestuur

Zoals alle verenigingen hebben partijen een bestuur met een voorzitter, een secretaris, een penningmeester en andere bestuursleden. Het aantal bestuursleden verschilt sterk per partij.

Sommige partijen hebben een groot algemeen bestuur en een klein dagelijks bestuur. Andere partijen hebben alleen een dagelijks bestuur. De voorzitter van het bestuur wordt de partijvoorzitter genoemd. We moeten de partijvoorzitter niet verwarren met de partijleider, die doorgaans in de Tweede Kamer of in de regering zit.

Partijbureau

Elke partij heeft een kantoor met professionele krachten. Zij zorgen onder meer voor de organisatie van bijeenkomsten en congressen, de ledenadministratie, de publicatie van campagnemateriaal, het onderhoud van de website en de uitgave van het partijblad.

Andere partij-instellingen

Politieke partijen (kunnen) beschikken over verschillende neveninstellingen, zoals:

- *wetenschappelijke bureaus*
Een wetenschappelijk bureau is de denktank van de partij. De medewerkers denken na over de koers van de partij, brengen rapporten uit en proberen discussies over politieke en maatschappelijke thema's op gang te brengen. Soms nemen wetenschappelijke bureaus andere standpunten in dan de partij op dat moment heeft.
- *scholingsinstituten*
Politieke partijen steken veel tijd en geld in de scholing van partijleden. Zo kunnen volksvertegenwoordigers

op verschillende niveaus allerlei cursussen volgen over de meest uiteenlopende onderwerpen.

- *bestuurdersverenigingen*
Deze verenigingen zijn bestemd voor bestuurders van dezelfde partij in verschillende gemeenten of provincies. Op bijeenkomsten van deze verenigingen kunnen ze kennis en ervaring uitwisselen.
- *vrouwenorganisaties*
Sommige partijen hebben netwerkororganisaties voor vrouwen, die uit zijn op verbetering van de positie van vrouwen in politiek en maatschappij.
- *jongerenorganisaties*
Politieke partijen hebben hun eigen politieke jongerenorganisaties (pjo's). Ze houden zich vooral bezig met educatieve activiteiten en proberen de belangen van jongeren bij hun moederpartij te behartigen. De leden van pjo's zijn niet altijd automatisch lid van de moederpartij.
- *internationale contacten*
Verschillende partijen die contact onderhouden met geestverwanten in het buitenland hebben daarvoor een aparte organisatie. Doel is vooral het uitwisselen van ideeën en ervaringen. Ook zijn ze soms lid van een internationale organisatie van partijen met dezelfde politieke kleur.

Ledenaantallen

Politieke partijen zijn verenigingen met leden. De partijen tezamen tellen ruim 285.000 leden (januari 2016). Dat bete-

kent dat zo'n 2,2 procent van de kiesgerechtigden lid is van een politieke partij. Lang niet alle partijleden zijn politiek actief – een deel is alleen maar 'slapend lid'.

Uitzondering

Er is één uitzondering op bovengenoemde beschrijving van partijen: de PVV. Deze partij heeft geen leden en kent alleen volksvertegenwoordigers die namens de partij optreden.

Fractie

Politieke partijen proberen bij verkiezingen voor vertegenwoordigende organen zoveel mogelijk stemmen en dus

zoveel mogelijk zetels te krijgen. De afgevaardigden van een bepaalde partij in bijvoorbeeld het parlement of de gemeenteraad noemen we een fractie. Omdat fracties vooral hun kiezers vertegenwoordigen, staan ze buiten de partijorganisatie. Ze hoeven ook geen verantwoording af te leggen aan de partij. Er is natuurlijk wel geregeld overleg tussen de fractie en de partij. De fractie staat onder leiding van een fractievoorzitter. Hij zit de fractievergaderingen voor en is de belangrijkste woordvoerder. Dikwijls is een fractievoorzitter ook 'politiek leider' van een partij, ook wel partijleider genoemd. De partijvoorzitter is een andere persoon (zie boven).

FINANCIERING POLITIEKE PARTIJEN

Voor hun inkomsten zijn politieke partijen afhankelijk van de contributies van de leden. Ze halen ook geld binnen via giften en sponsoring. Bij sommige partijen storten politici een deel van hun salaris in de kas van de partij. Daarnaast krijgen politieke partijen subsidie van de overheid. Maar zij moeten wel aan enkele voorwaarden voldoen. Zo moet een partij vertegenwoordigd zijn in de Eerste of Tweede Kamer. Bovendien moet een partij over ten minste duizend leden beschikken. Als aan deze voorwaarden is voldaan, krijgt elke partij een basisbedrag van ongeveer € 175.500 per jaar. Het subsidiebedrag is verder afhankelijk van het aantal zetels in het parlement en het aantal partijleden. Per Kamerzetel

krijgen partijen ongeveer € 50.900 en per lid zo'n € 6,50. De subsidie kan onder meer worden gebruikt voor vorming en scholing, informatievoorziening, het werven van leden en activiteiten in het kader van verkiezingscampagnes. Daarnaast krijgen partijen nog extra subsidie indien ze beschikken over een wetenschappelijk bureau en een politieke jongerenorganisatie. De PVV krijgt geen subsidie omdat deze partij geen leden heeft.

OPRICHTEN VAN EEN POLITIEKE PARTIJ

Een politieke partij moet, volgens de Kieswet van 1989, een vereniging 'met volledige rechtsbevoegdheid' zijn. Wie met een politieke partij aan verkiezingen wil deelnemen, begint dan ook met de

Europese Parlementsverkiezingen 22 mei 2014

oprichting van een vereniging. Hiervoor zijn ten minste enkele leden nodig, die in een oprichtingsvergadering tot het stichten van een partij beslissen. De oprichting moet door een notaris worden vastgelegd in een akte, waarin ook de statuten (interne regels van een vereniging) zijn opgenomen. Voor het passeren van een dergelijke akte rekent een notaris ongeveer 400 euro. Bovendien is het verplicht de vereniging in te schrijven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel.

DEELNAME AAN VERKIEZINGEN

Voor deelname aan de verkiezingen dient de vereniging (de partij) zich te regis-

treren bij het Centraal Stembureau. Bij de Tweede Kamerverkiezingen en Europese verkiezingen is dat de Kiesraad, die is belast met de organisatie van de verkiezingen en het toezicht op landelijk niveau. De Kiesraad registreert politieke partijen en stelt ook officieel de uitslag van de verkiezingen vast. Bij registratie moet een waarborgsom worden gestort van 450 euro.

Als een *nieuwe* politieke partij in heel Nederland wil deelnemen aan de Tweede Kamerverkiezingen, moet de partij zich inschrijven voor deelname in alle twintig kieskringen, waarin Nederland is onderverdeeld (negentien in Nederland

en één in Caribisch Nederland). Een Nederlandse kieskring bestaat uit een provincie of een deel daarvan. In elke kieskring moet een kandidatenlijst worden ingediend. Voor elke kandidatenlijst moet een nieuwe partij dertig 'ondersteuningsverklaringen' van kiezers verzamelen (in Caribisch Nederland tien). Om deel te nemen in heel Nederland zijn dus 19×30 plus $1 \times 10 = 580$ handtekeningen van sympathisanten nodig.

Bij indiening van een kandidatenlijst voor de Tweede Kamerverkiezingen moet een nieuwe partij wederom een waarborgsom betalen. Deze bedraagt 11.250 euro. De borgsom is bedoeld als drempel voor deelname aan verkiezingen, om te voorkomen dat een groot aantal niet-serieuze partijen zich aanmeldt. De borgsom wordt terugbetaald als een partij twee derde van de kiesdeler haalt. De kiesdeler is het aantal stemmen dat nodig is voor een zetel. Om de kiesdeler te berekenen, wordt het aantal uitgebrachte stemmen gedeeld door het aantal te verdelen zetels.

De procedures zijn voor andere verkiezingen vergelijkbaar met die voor de Tweede Kamerverkiezingen. In het geval van Provinciale Statenverkiezingen is het Centraal Stembureau op het provinciehuis gevestigd, bij gemeenteraadsverkiezingen op het gemeentehuis. Ook gelden afwijkende bedragen voor de

waarborgsommen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen is voor registratie van een partij een bedrag van 112,50 euro verschuldigd, voor deelname aan verkiezingen 225 euro. Ook zijn minder 'ondersteuningsverklaringen' vereist.

KRITIEK

Er is kritiek op het systeem van vertegenwoordiging door middel van politieke partijen. Zoals we hebben gezien is slechts een heel klein deel van de bevolking lid van een politieke partij. Ook wordt wel gezegd dat opvattingen van de partijen en die van hun kiezers slechts voor een klein deel overeenkomen. Eenmaal gekozen zouden vertegenwoordigers van partijen veel te weinig oog hebben voor algemene belangen en er vooral op uit zijn om andere partijen af te troeven.

Politieke partijen denken zeker na over de vraag of het anders moet en zo ja, hoe. Zo circuleren er bijvoorbeeld voorstellen om niet-leden invloed te geven op de koers van een partij of om verschillende soorten lidmaatschap in te stellen, om zo de betrokkenheid bij het doen en laten van een partij te vergroten. Er zijn ook mensen die vinden dat het hele democratische systeem van verkiezingen door middel van partijen op de schop moet. Maar hoewel de ledentallen van partijen dalen blijft de opkomst bij Tweede Kamerverkiezingen relatief hoog.

**Politieke partijen zullen
voorlopig nog de kern van
ons democratische bestel
blijven uitmaken.
Maar dat laat onverlet dat
zij moeten nadenken over
de vraag hoe zij in de
toekomst invulling willen
geven aan hun relatie met
de kiesgerechtigden.**

Tekst

ProDemos – Huis voor
democratie en rechtsstaat

Vormgeving

Puntspatie [bno],
Amsterdam

Druk

Bariet Ten Brink, Meppel

Fotografie

Nationale Beeldbank: p. 1
Rob Reinders, p. 2 Renee
Teunis, p. 3 Gaby Kooijman,
p. 5 Anton Havelaar, p. 6
Thomas Toledo, p. 8 DHP,
p. 9 Brigitte van Berkel,
p. 10 Gerrit Zomerman.

ProDemos legt uit wat de spelregels zijn van
de democratie en rechtsstaat en laat zien wat
je zelf kunt doen om invloed uit te oefenen – in
de gemeente, de provincie, het land en Europa.

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

ProDemos
Hofweg 1H
2511 AA Den Haag

(070) 757 02 00
info@prodemos.nl
www.prodemos.nl

Februari 2017